

סימן ח

אם יש חיוב מזוזה, בבית שאינו דר שם

**הנכנס לדור בבית שיש בו
מזוזה מכבר יברך בשעה שנכנס
לדור**

א. הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל (בשו"ת מהדורא קמא או"ח סוף סימן ט) יצא לידון בדבר החדש וז"ל ואגב אודיעו מה דנ"ל לדינא, במי שיצא מדירתו לבית אחר לדור שם, ויש שם מזוזה מכבר שהניח שם הדר הראשון, דמחוייב הוא לברך על המזוזה דזהו מצוה חדשה לו בבית זה, ואף דהוא פשוט, כמדומה אין נזהרים בזה ומצוי לשכוח.

**הנוסע מעירו לכמה ימים כשחוזר
לביתו יברך על המזוזה**

ב. ונ"ל דגם ההולך מביתו לעסקיו בשוק שעות הרבה ופעמים נוסע מעירו על איזה ימים, דלכאורה הדין דכשחוזר לביתו יברך על המצוה, דהא בנתיים שלא היה בדירת ביתו לא היה עליו חובת מזוזה, ומתחיל עתה חיוב חדש. [ואף דמחזיק ביתו לדור, מ"מ בשעה שאינו בביתו אינו מקיים מצות מזוזה בזה, עיין מגן אברהם (סימן כא ס"ק ב), וגם בני ביתו פטורים דאין הבית שלהם, והוי כדר בבית שאולה

ושכורה] ויהיה כמו יוצא מסוכה לעסקיו וחוזר לסוכתו דמברך, וכמו פשט טליתו על דעת שלא להתעטף בו מיד, שחוזר ומברך כששובשו (ועיין מגן אברהם סימן ח ס"ק יח), וצ"ע לדינא.

**השנת הברכי יוסף דברכת
מזוזה נתקנה רק בשעת
קביעתה**

ג. ואחר החתימה נוסף, אחר זמן רב בא לידי ספר ברכי יוסף וראיתי שכתב בפשיטות (באו"ח סימן יט) בדין הראשון הנ"ל דשוכר בית שיש בו מזוזה דאינו מברך, דלא תקנו הברכה רק על שעת קביעת המזוזה, וממילא גם בדין הב' הנ"ל בנוסע מעירו ואח"כ חוזר לביתו אינו מברך, ולדינא צל"ע. עכ"ד הגרעק"א.

**יבאר הוכחת הגרעק"א מדברי
המגן אברהם**

ד. והנה מה שכתב הגרעק"א, ואף דמחזיק ביתו לדור מכל מקום בשעה שאינו בביתו אינו מקיים מצות מזוזה בזה עיין מגן אברהם סימן כא ס"ק ב ע"כ. ותחלה יש לבאר מה שרמז לדברי המגן אברהם, והוא על

הערה עצומה על הוכחה זו דיש
מקום לפרש דברי מגן אברהם
באופן אחר

ה. ברם אנן בעניותן לא זכינו להבין
ראיית הגרעק"א מדברי
המג"א, דלעולם יש לומר דגם כשאין
האדם בביתו מתקיים מצות מזוזה
שבביתו, אלא שדוד המלך ע"ה נתכוין
רק למצות שסובבות ומקיפות אותו
ממש, וע"ז כתב מגן אברהם דבליילה לא
נצטער לפי שמזוזה בפתחו ומוקף
במצות, אבל במרחץ דפטור ממזוזה
ואינו מוקף שם במצות אע"פ שהיה
מזוזה בביתו וקיים בה מצוה מ"מ
עכשיו אינו מוקף במצוה זו ולכך נצטער
עד שנזכר במילה שבבשרו ונתישבה
דעתו. ובעל כרחך צריכים לפרש כן
דברי המגן אברהם, דאם לא כן קשה
דהא גם אם נימא דבעת שאינו בביתו
פקע ממנו מצות מזוזה שבביתו מ"מ
הרי יש מצות נוספות שהיה מקיים
בביתו ולא נפקע מצותן כשיצא מביתו,
כגון מצות מעקה, ומצות ס"ת שהוא
מצוה על כל אדם וכל שכן המלך
שמצווה לכתוב שתי ספרי תורה אחת
שמונחת לו בבית גנזיו ואחת נכנסת
ויוצאת עמו. ונמצא א"כ שעדיין לא היה
ערום מן המצות שבביתו ואמאי נצטער,
אלא ודאי דלא נתכוין אלא למצות
שהוא מסובב בהם ממש ולכך במצות
מזוזה ושאר מצות שבביתו לא נתישבה
דעתו דהא עתה אינו מסובב בהן עד

דברי הרמ"א שם ס"ב זה לשונו, ויש
שכתבו שנהגו שלא לשכב בטלית שיש
בו ציצית, וכתב המגן אברהם, והרב
בית יוסף כתב לא שמענו מי שהקפיד
על זה מעולם, ובכתבי האר"י כתוב על
פי הסוד שיש לשכב בלילה בטלית קטן,
ומביא מהאי דאמרינן פ"ד דמנחות (מג':)
כיון שראה דוד עצמו ערום בבית
המרחץ אמר אוי לי שאני ערום מן
המצות, וקשה למה לא אמר כן בלילה
שהיה ג"כ ערום אלא על כרחך שהיה
שוכב בטלית קטן עד כאן. ודבריו דברי
קבלה נקבל אבל לדין יש תשובה דיש
לומר דבליילה על כל פנים היה לו מזוזה
בפתחו מה שאין כן במרחץ. וכן משמע
בגמ' דאמרינן בגמ' ת"ר חביבין ישראל
שסיבבן הקב"ה במצות תפילין וציצית
ומזוזה ועליהם אמר דוד שבע ביום
הללתיך ובשעה שנכנס דוד לבית
המרחץ וראה עצמו ערום משמע שהיה
ערום מכולם אף ממזוזה כנ"ל (פי' כיון
שהביא הש"ס הא דבשעה שנכנס לבית
המרחץ וכו' אהא דשבע ביום הללתיך
דמזוזה מכללם, מחצית השקל) עכ"ד
מגן אברהם. וכן כתב בפשיטות
במהרש"א בחידושי אגדות שם. ונראה
דלזה נתכוין הגרעק"א בציונו, למה
שדחה המג"א דבליילה היה עכ"פ מזוזה
בפתחו, ואי נימא דגם בשעה שאינו
בביתו מקיים מצות מזוזה א"כ גם בבית
המרחץ קיים מצות מזוזה ואמאי נצטער
אלא ודאי דכשיוצא מביתו אינו מקיים
מצות מזוזה.

שנזכר ממילה שבבשרו. וכבר עמדו בזה
האחרונים¹.

המג"א מחדש דאם קבע מזוזה
קודם שנכנסם לדור אזי כשנכנסם
יברך לדור בבית שיש בו מזוזה

ו. ובאמת יסוד דברי המג"א ושיטתו
מבוארת יותר בסימן יט
(ס"ק א) דזה לשון השו"ע שם (סעיף א),
ציצית חובת גברא הוא ולא חובת מנא

שכל זמן שאינו לובש הטלית פטור
מציצית ולפיכך אינו מברך על עשיית
הציצית שאין מצוה אלא בלבישתו.
וכתב מגן אברהם וזה לשונו, שאין
בעשייתה מצוה אלא בלבישתה, עיין
בגמ' פרק ד דמנחות, וצריך עיון מאי
שנא במזוזה דקיי"ל שצריך לברך
כשקובעה כמו שכתוב ביו"ד (סי' רפט)
דהתם נמי קיי"ל חובת הדר הוא דכל
זמן שאינו דר בתוכה פטור ממזוזה וכן
כתב התוס' במנחות (דף מד. ד"ה טלית)².

¹אורח חיים 1234567

ב. הלא המה בעל הפתחי תשובה בספרו נחלת צבי (יו"ד סי' רפט ס"ג) ועין יצחק (מ"א יו"ד
סי' לא) ודבר אברהם (סי' לו אות טו צהגה) וכף החיים (סי' כא ס"ק טו). ובעיקר קושיית מגן
אברהם על ראיית האריז"ל, עיין באליה רבה שנכנס בכמה דוחקים להעמיד ראית האריז"ל
(צרכי יוסף סי' ט). ובמחזיק ברכה (סי' כא ס"ק א) כתב, והרב מור וקציעה (ר"י עמדין) תירץ
דיש כמה מקומות שאינם בית ממש כגון אכסדרא וכשדוד המלך עליו השלום ישן בהם לא
היה לו מזוזה לפי שפטורים. וגם בבית החיצון של מרחץ היה מזוזה, והאריך בזה, והרואה
יראה חולשת הדברים נרפים הם נרפים, עכ"ל החיד"א במחזיק ברכה. ובארצות החיים
להמלבי"ם (סי' כא המאירי לארץ ס"ק יצ) כתב ליישב, דכשהיה דוד נרדף מפני שאול בשדה לא
היה לו מזוזה. ובתפלה של ראש עמ"ס תפילין להגר"ח"ק הניח דבריו בצ"ע דמאי ראיא היא
דלמא מעשה דמרחץ הוי קדים. עוד תירצו בברכי יוסף וארצות החיים דעיקר קושית מגן
אברהם על האריז"ל ליתא דדוד באמרו שבע ביום הללתיך לא נתכוין אלא במצות שעל גופו
ממש כגון תפילין וציצית ולא נתכוין למזוזה כלל שאינה על גופו ושפיר הוכיח האריז"ל
דמזה שלא נצטער אלא בהיותו במרחץ ולא בלילה על כרחך לפי שבלילה היה לבוש בטלית
קטן, וראיית האריז"ל ז"ל קמה וגם נצבה. והוכיח זאת בברכ"י ממדרש שוחר טוב (סי' ו)
דשם לא חשיב מזוזה בין השבע מצות שאמר עליהם שבע ביום הללתיך. ברם במהרש"א
בחידושי אגדות במנחות שם כתב בפשיטות כמגן אברהם דבין השבע גם מצות מזוזה ולכך
נצטער במרחץ לפי שפטור מן המזוזה. ובדעת תורה (למהרש"ס מנחם או"מ סי' כא) ציין לדברי
רש"י בשבת דף קל. ד"ה שש אנוכי על אמרתך אמירה יחידה שקדמה לשאר אמירות והיא
מילה שישראל עושין וששים עליה דכל שאר מצות אינן מוכיחות כל שעה כגון תפילין ומזוזה
וציצית דאינו כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ אבל זו מעיד עליהם לעולם כדאמרינן במנחות
בדוד שראה עצמו בבית המרחץ ונצטער אמר אוי לי שאני ערום מכל מצות כיון שנסתכל
במילה נתיישרה דעתו. עכ"ל. ג. ועפ"י זה אפשר לפרש דברי התרגום יונתן על הפסוק ודברים

ולכן נראה לי דסתמא דמילתא במזוזה קובעה כשדר בתוכה לכן מברך על עשייתה אבל טלית מסתמא קובע בו ציצית עד שלא לובשו לכן אינו מברך על עשייתו, ואין הכי נמי אם היה לבוש ציצית ונפסקו לו והטיל בו ציצית אחרים מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות ציצית כמו במזוזה, מיהו י"ל דמיד כשנפסק מחוייב לפושטו ולתקנו, ועיין בשבת (דף קיח:) משא"כ במזוזה לא הטריחו רבנן לעקור דירתו, ואפשר דהוא הדין במזוזה אם קבע בו מזוזה קודם שדר בתוכו כשנכנס לדור בתוכו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לדור

בבית שיש בו מזוזה כנ"ל. עכ"ל המגן אברהם.

ותמצית העולה מדבריו, דמה שאמרו בגמ' דמזוזה חובת הדר פירושו הוא דכל זמן שאינו דר בתוכו פטור וכשקובעה טרם שדר בבית אינו מברך כשם שאינו מברך על עשיית ציצית טרם שלבשו¹, רק שמסתמא קובע כשנכנס לדור, לכן כתבו לברך לקבוע מזוזה. וכשקבע קודם, ואחרי זה נכנס לדור אפשר דמברך לדור בבית שיש בו מזוזה, כלובש בגד שיש בו ציצית דמברך להתעטף בציצית².

כ, מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, ופירש בתרגום יונתן מאן גברא די בנא ביתא חדתא ולא קבע ליה מזוזתא לשכללותיה. דלפי התרגום יונתן מבואר דחינוך הבית הוא בקביעת המזוזה וצריך ביאור. והנה ברש"י פירש ולא חנכו לא דר בו, חינוך לשון התחלה. ולפי דברי המג"א בשם התוס' נמצא שרק בשעה שנכנס האדם לדור חל חיוב מצות מזוזה ואז צריך לקבוע המזוזה, וממילא לפי"ז יש לומר דמש"כ רש"י והתרגום יונתן שניהם לדבר אחד נתכוונו דחינוך לשון התחלה והיינו כשמתחיל לדור ואז הוא זמן קביעת המזוזה שבשעה שנכנס לדור קובע המזוזה ולא קודם לכן. ד ברכי יוסף כתב שמדברי הרב מגן אברהם נראה קצת דפשיטא ליה דיכול לברך כשקובעה אף אם עדיין לא בא לדור בבית וצריך להתיישב בדבר. וכן הקשה בכף החיים. אבל בגידולי הקדש (סי' רפה סק"א) כתב דמש"כ בברכ"י שנראה ממג"א כנ"ל אינו מובן. וכן המשנ"ב סי' יט ס"ק ד במוסגר העיר דמדברי המג"א מוכח כהברכ"י ולא יברך רק כשנכנס לדור בתוכה דכן משמע להמעייין בו היטב ואכמ"ל בזה. ה כתב בפתחי תשובה יו"ד (סימן רפט ס"ק א) כתב ברכי יוסף (סוף סי' רפו) אם הסיר המזוזה לבדוקה ודעתו לחזור ולקבעה יש להסתפק אם יברך כשחוזר וקובעה, לשון לימודים או"ח סימן יד. והנה אין התשובה הנ"ל לפני וכעת לא ידעתי מקום הספק בזה, אמאי לא הוי זה כמו פשט טליתו על דעת לחזור ולהתעטף בו או בתפילין על מנת לחזור ולהניחם עיין באו"ח סימן ח סעיף יד בהגה ובסימן כה סעיף יב בהגה. ושמא י"ל דהכא לא הוי על דעת לחזור ולקובעה דשמא ימצא פסול ולכן נסתפק בזה. ונראה דאם נפל המזוזה מעצמו לארץ ורוצה לקובעה צריך ודאי לברך כמו נפל טליתו שם ופשוט הוא. עכ"ד. ועיין ספר הישר והטוב ח"ג שמברר דין זה דנפלה המזוזה אם צריך לברך.

האחרונים הקשו על מג"א דקשה
לחדש נוסח ברכה וגם מהגרעק"א
נראה דיברך לקבוע מזוזה

ענינים, א. דמצוה לקבוע מזוזה כשנכנס
לדור בבית, ב. דיש מצוה לדור בבית
שיש בו מזוזה. ועפ"י זה בנה הגרעק"א
יסודו דכיון דמבואר ממגן אברהם (בסי'
כא) דגם אחר שקבע המזוזה בבית
כשיוצא מן הבית בטל מצות מזוזה מן
הבית ממילא כשחוזר ונכנס צריך
לברך¹. אלא שהגרעק"א לא הזכיר
בדבריו כלום שאם מברך על מזוזה

ז. ומבואר מדברי מג"א דהברכה על
המזוזה לא נתקנה על שעת
קביעתה בבית לחוד אלא גם לאחר מכן.
וכפי הנראה ס"ל דהא דאמרינן (ב"מ
קב.) מזוזה חובת הדר היא יש בזה שני

אור"ח 1234567

ו ויש להעיר בדברי מג"א דמדבריו משמע להדיא דכשנכנס לדור ומברך הברכה הנ"ל אין
צריך להסיר המזוזה ולחזור ולקובעה שהרי לא כתב אלא דכשנכנס לדור בתוכו מברך וכו' ואם
היה סובר דצריך להסיר המזוזה היה מפרש זאת בדבריו, ועוד משמע כן ממה שהוצרך המגן
אברהם לחדש נוסח ברכה מחדש אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה (וממה עליו צנרני יוסף שקשה
למדש צרכה שלא נזכרה צ"ס ופוסקים) ואם תמצי לומר דצריך להסיר המזוזה ולקובעה מחדש לא
היה צריך המגן אברהם לחדש נוסח ברכה אלא היה אפשר לברך לקבוע מזוזה, וזוהי ראייה
מוכחת שלדעת מג"א א"צ להסיר המזוזה, וכמו"כ גם להגרעק"א בשני האופנים שהוסיף שצריך
לחזור ולברך ג"כ א"צ להסיר המזוזה שהרי לא פירש כן בדבריו, ובודאי לא הי שותק מלכתוב
חידוש גדול כזה, שהרי עצם דבריו הם חידוש גדול ואם היה סובר יותר מזה שכשחוזר לביתו
צריך להסיר המזוזה לא היה שותק מזה, ועוד שהרי דבריו בנויים על יסוד דברי המג"א, וכבר
נתבאר דעת מג"א דא"צ להסיר המזוזה. [וראיתי בשו"ת משנה הלכות (מלק ו סימן קל"ה)
שהביא במי שנכנס לבית בשכירות וקובע מזוזה בתוך שלושים יום דלדעת הגרעק"א פטור
ממזוזה וכשהגיע יום שלשים צריך להסירה ולקובעה לשם מצוה. ואם לאו הוה ליה בכלל
תעשה ולא מן העשוי. ועוד הביא שנסתפק עוד הגרעק"א שאם אדם יוצא מביתו לסתורה
ליום או יומים או כמה ימים וחוזר אח"כ ג"כ צריך להוריד המזוזה ולחזור ולקובעה דלא ליהוי
תעשה ולא מן העשוי עיי"ש מה שהקשה בזה. ואני לא ידעתי היכן ראה כזאת בדברי
הגרעק"א. וכפי הנראה הבין כן ממה שכתב שצריך לברך כשנכנס לדור דזהו מצוה חדשה לו
בבית זה, והבין מכך שצריך להסירה ולקובעה מחדש שהרי מברכין לקבוע מזוזה. וגם הבין
מדברי הגרעק"א דאם לא יוריד ויקבע מחדש יהיה פסול משום תעשה ולא מן העשוי, וכנראה
הבין זאת ממה שכתב אח"כ שכשאנינו בביתו בטלה מצות מזוזה מן הבית ומפני כך הבין כן
גם בדין השני של הגרעק"א ביוצא מביתו לסתורה לכמה ימים שכשחוזר צריך להסיר המזוזה
ולקובעה מחדש. אבל באמת לא לזה נתכוין הגרעק"א וכמו שנתבאר]. אלא שעדיין צריך
להבין למה באמת אין צריך להסיר המזוזה ולקובעה מחדש, והרי מכיון דס"ל למגן אברהם
דכל זמן שלא נכנס לדור בבית פטור המזוזה. נמצא אם כן. דאם קבע המזוזה בבית

קודם שנכנס לדור בו עדיין לא היה כאן חיוב מוזזה, וכשנכנס לדור וחל חיוב מוזזה נמצאת המוזזה קבועה ועומדת בפסול שהרי קבעה בשעה שלא היה הבית חייב במוזזה והוא ליה פסול דתעשה ולא מן העשוי (וכמש"כ צמחנה הלכות). ואין לומר דשאני מוזזה דלא כתיב בה עשיה כי היכי דכתיב בסוכה וציצית, דמ"מ תלמוד ערוך הוא בדינו במנחות (לג:) חתך והניח ולבסוף העמיד פסולה תעשה ולא מן העשוי, ושם בעמוד א כתב רש"י (ד"ה מלי דסי) דילפינן מציצית דכתיב בה תעשה ולא העשוי, ומשמע דבבנין אב הוא דילפינן וא"כ הוא מדאורייתא. אבל מרן הרב המב"ט כתב שנראה שהוא מדרבנן (כך כמז נסדי חמד מ"ה מערכת המס כלל ק"ג עמ' 59 ד"ה והנה יעו"ש המשך דנריו צוה). ואכן עיין בספר כפי אהרן שסובר שכשנכנס לדור צריך להסיר המוזזה ולחזור ולקובעה, הביאו בן איש חי פר' תבא שנה ב ולא פסק כמותו. ברם יש להביא ראיה לדעת מגן אברהם דאין צריך להסיר המוזזה כשנכנס לדור, מהא דאמרינן (נ"מ קג.) השוכר בית לחבירו על השוכר לעשות לו מוזזה וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויוצא ומעשה באחד שנטלה בידו ויצא וקבר אשתו ושני בניו. וכן נפסק בשו"ע הל' מוזזה (סימן נלא ס"ז) וכשיצא לא יטלנה בידו. ואם תאמר דכשנכנס לדור בבית מחדש אף שהיה בו מוזזה מכבר צריך להסירה ולחזור ולקובעה למה לא רשאי הראשון ליטול מוזזה הראשונה ויקבע השני מוזזה אחרת ואפילו אם תאמר שהוא משום סכנת מזיקין לכך אסור להשאיר הבית בלא מוזזה מ"מ בשעה שמסירה השני יטלנה הראשון ויניח השני תיכף מוזזה אחרת אלא ודאי משמע דא"צ להסיר המוזזה. אלא שעדיין צריך להבין הטעם למה לא אמרינן בזה תעשה ולא מן העשוי בפסול. וצריך לומר דדוקא היכא דהפטור הוא מצד עצם הבית כגון שהוא בית קטן שאין בו שיעור בית לחיוב מוזזה או מצד המוזזה שאין זה פתח שחייב במוזזה אזי אם קבע שם מוזזה בשעת הפטור ואח"כ נתחייב הו"ל פסול משום תעשה ולא מן העשוי בפסול דיש כאן פסול בעצם דחסר כאן במוזות או בביתך שצריך שיהיה מוזזה ובית החייבים במוזזה, וחסר באופן וצורת קיום המצוה, משא"כ היכא דהבית והפתח חייבים במוזזה, והפטור הוא מצד שלא דרים שם אין זה פסול בעצם אף דגם זה מתנאי המצוה דמוזזה חובת הדר, ובעינן שידור שם, וגם זאת דרשו מביתך - ביאתך נכנס ויוצא שם, ולפיכך רק אם דר בבית חייב הבית במוזזה, מ"מ אין זה מעצם חיוב המצוה אלא מתנאי המצוה ואין בזה חיסרון בתעשה ולא מן העשוי בפסול. ודומה להמבואר בהל' סוכה סי' תרכו ס"ב בהגה דמותר לעשות סוכה תחת מחובר או בית ולהסירו אחר כך, ולא מיקרי תעשה ולא מן העשוי הואיל ואין הפסול בסכך עצמו. [ובשני האופנים שמוסיף הגרעק"א, י"ל עוד דזה עדיף טפי שנעשה מתחילה בהכשר ודומה למי שפרס סדין על הסוכה וחזר ונטלה כמבואר בשו"ע הל' סוכה שם סעיף ג ובמשנ"ב ס"ק יט]. שוב ראיתי במנ"ח פר' ואתחנן מצוה תכג שכבר עמד בזה וכתב ויש לחקור בשכר בית ותוך שלשים יום שפטור ממוזזה קבע בה מוזזה, אם יוצא בה לאחר שלשים יום, דאפשר דהוא ליה תעשה ולא מן העשוי בפטור דאז היה פטור, ואפשר כיון שהוא רק מחוסר זמן אינו נקרא מן העשוי, והאחרונים חקרו בציצית הנעשים בלילה עיין בדבריהם. וגם בסוכה דין זה דתעשה וכו', ויש לחקור בזה, ואיני יכול להאריך והדברים ארוכים וצריך קונטרס בפני עצמו ובאתי רק להזכיר. וכתב בשדה חמד (מ"ה מערכת המס כלל היג עמ' 59 ד"ה והגאון) דמש"כ המנחת

שכבר קבועה ועומדת דיש לו לשנות נוסח הברכה ולומר אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה וגם לא ציין כלום לדברי מג"א אלו שבסימן יט. וכנראה שזה משום שבזה לא פסק כדברי מ"א לפי שקשה לחדש ברכה שלא נזכרה בש"ס ופוסקים וכמו שהקשו האחרונים על מג"א (ברכ"י סי' יט ס"ק א וכף החיים שם ס"ק ג ועוד), וסובר הגרעק"א דאפשר לברך הנוסח הרגיל של לקבוע מזוזה גם כשנכנס לבית ולא קבע דבנוסח זה כלול עצם הקביעה של המזוזה וגם המשך המצוה שתהיה המזוזה קבועה ועומדת,

וכעין שמצינו גבי ציצית שאם לא ברך בשעה שלבשה אזי כשמברך לאחר מכן אינו משנה הנוסח ומברך להתעטף דכלול בזה גם המצוה שיהיה מעוטף ועומד. ולכך לא הזכיר הגרעק"א כלום מדברי מגן אברהם אלו דיש לשנות נוסח הברכה. לפי שבזה לא פסק כהמג"א¹ ¹ ¹¹.

אך מטעם אחר הניח הגרעק"א כל דין זה בצ"ע מטעם מה שהשיג הברכ"י על מגן אברהם דעיקר ברכה זו דלקבוע מזוזה לא נתקנה אלא על שעת קביעת המזוזה ולא על לאחר מכן¹⁰.

חינוך בשם האחרונים אולי כונתו למש"כ הגאון פרי מגדים במשבצות זהב ריש סימן יח דנראה דכשר-אם עשאם כלילה ולא הוי תעשה ולא מן העשוי אף דכסות יום פטור כלילה להרמב"ם, דוגמא לדבר אין מחוסר זמן לבו ביום וזמן ממילא קאתי ולא הוי תעשה ולא מן העשוי ועיין עוד שם בהמשך דברי השו"ח. ¹² ז' שוב ראיתי בפתחי תשובה (יו"ד סי' נ"א ס"ק ד) דהביא דברי הגרעק"א שכשנכנס לדור בבית שיש בו מזוזה מכבר דמחוייב לברך על המזוזה. ומוסיף בפתחי תשובה, נ"ל דכוונתו שיברך לדור בבית שיש בו מזוזה דברכת לקבוע לא שייך בזה (עיין מה שכתנתי לעיל סימן רפט ס"ק ג נ"ס מג"א). עכ"ד הפתחי תשובה. וכוונתו לדברי המג"א הנזכרים, ומ"מ הנלע"ד בדעת הגרעק"א כתבתי דנראה דסובר הגרעק"א דמברך לקבוע מזוזה מהטעם שכתבנו בפנים. ויש להוסיף בזה עוד, דהנה הגרעק"א הביא בשולי המכתב דהברכי יוסף פליג על מג"א וסובר דלא תקנו ברכה על המזוזה אלא בשעת קביעת המזוזה, ולמה הביא הגרעק"א רק חלק מהשגתו של הברכ"י על מג"א, והרי הוא משיג עוד על נוסח הברכה שקשה לחדש נוסח שלא נזכר בש"ס ופוסקים. ולמה שכתבנו בפנים ניחא דלכך לא הביא זאת לפי שגם הגרעק"א עצמו שכתב שיחזור ויברך לא נתכוין שיברך בנוסח חדש אלא בנוסח הרגיל לקבוע מזוזה וכמו שביארנו בפנים. ¹³ ח' ובזה יתיישב מה שהקשה בשפת אמת יו"ד ריש הל' מזוזה (סי' רפה ס"א) וז"ל: לכאורה עיקר המצוה לקבוע המזוזה, א"כ בקונה בית שיש בו מזוזה למה לא יהיה עליו המצוה לקבוע מזוזה חדשה כיון דכתיב וכתבתם על מזוזות א"כ המצוה היא הקביעות כדמברכין לקבוע מזוזה. עכ"ל. ולמה שכתבנו בפנים ניחא דבברכה זו כלול ג"כ המצוה שהמזוזה תהיה קבועה ועומדת. ¹⁴ ומה שהקשה מגן אברהם למה מברך כשקובע המזוזה בבית - לקבוע מזוזה, היה לו לברך כשנכנס לדור כמו במצות ציצית שאינו מברך

מברר כוונת הגרעק"א בדבריו

ח. והגם שהגרעק"א הניח בצ"ע לדינא, מכל מקום יש לעיין בעצם דבריו במה שכתב דמי שנוסע מעירו על איזה ימים כשחוזר לביתו יהיה צריך לברך וכמו יוצא מסוכה לעסקיו או פושט טליתו ע"ד שלא להתעטף בו וחוזר ולבשו דצריך לברך, דדבר זה צ"ע טובא, דאיך יתכן שלא נזכר חידוש עצום זה בשום פוסק עד הגרעק"א. ומה גם שלא ברור בדבריו כמה הוא השיעור, דבתחלה כתב ההולך מביתו לעסקיו בשוק שעות הרבה, ושוב מוסיף, ופעמים שנוסע מעירו על איזה ימים דלכאורה הדין דכשחוזר לביתו יברך על המצוה, דמסיום דבריו נראה דכשיוצא לעסקיו על איזה שעות ל"צ לברך כשחוזר לביתו, וכן נראה גם ממש"כ בשולי המכתב בזה הלשון,

וממילא גם בדין הב' בנוסע מעירו ואח"כ חוזר לביתו וכו' (מובא לעיל בריש הסימן בשלימות) [אך כאן לא כתב בנוסע מעירו על איזה ימים וכנראה קיצר בלשונו]. ודבר זה צריך ביאור דכיון שלמד זאת מדין סוכה וציצית א"כ גם כשהולך לעסקיו על איזה שעות היה לנו לחייבו לחזור ולברך כשחוזר לביתו.

וגם ממגן אברהם שציין הגרעק"א יש להעיר, דהוכיח זאת ממש"כ מג"א גבי דוד המלך ע"ה כשיצא מביתו ונכנס למרחץ שבשעה זו לא קיים מצות מזוזה, וממילא משמע דבכל פעם שיוצא לזמן מה בטל מצות מזוזה וא"כ כשחוזר הו"ל לחזור ולברך.¹

ובאמת כך הקשה במאמר מרדכי על מגן אברהם שכתב (בסי' יט

בשעת הטלת ציצית בבגד אלא בשעת עטיפתו מברך להתעטף. כתב במאמר מרדכי דאף על פי שמזוזה חובת הדר היא מכל מקום קביעתה היא גמר מצותה, וחיסרון הדירה (שעדיין לא נדע נשעה שקציע המזוזה) אינה חיסרון, שהרי אין בדירה (נכניסמו לדור) שום מעשה, דמי שהולך ויושב בבית חייב במזוזה, דלא גרע מאוצרות יין ושמן וכיוצא שחייבין במזוזה, והרי אינו אלא יושב ועומד ואינו עושה שום מעשה, והלכך פשיטא שאין לברך על הכניסה דאין מברכין וציונו על דבר שאין בו מעשה, והלכך אע"פ שחובת הדר היא מכל מקום עיקר מצותה הוא לקבוע מזוזה בבית שדר בו, ולא דמיא לציצית שאחר תליית הציצית עדיין מחוסר מעשה דהיינו הלבישה ועטיפה. (וכע"ז נקף המייס ס"ק ג). ולדעת המג"א דמברך כשנכנס לדור צריך לומר דסבירא ליה דעצם הכניסה לבית והדירה בו חשוב מעשה דזהו מה שאמרה תורה על מזוזת ביתך - ביאתך נכנס ויוצא בה כמש"כ רש"י בפסחים דף ד. ד"ה חובת הדר. תירוצים נוספים על קושיית מגן אברהם, עיין בברכי יוסף ויד אהרן (מוצא צנכ"י) ומור וקציעה, ולפי דעת כל אלו אין לברך על מזוזה אלא בשעה שקובעה ולא לאחר מכן. י ועוד יש להקשות

ס"ק א) דאם היתה המזוזה קבועה ועומדת מכבר אזי כשנכנס לדור יברך עליה, והקשה במאמר מרדכי דלדבריו היה צריך לברך בכל פעם שנכנס לבית ודבר זה לא מצינו בשום פוסק.

ואולי סובר הגרעק"א דלזמן מועט ואפילו כל היום כיון שהוא דרך כל בני אדם בכל יום לא חשיב היסח הדעת, וא"צ לחזור ולברך רק כשנוסע על איזה ימים.

מעיר דברי הגרעק"א בנויים על
מג"א שנקט כשיטת התוס' אבל
הרבה ראשונים חולקים על זה

מ. עוד יש להעיר בדברי הגרעק"א דכבר נתבאר דדבריו בנויים על יסוד דברי המג"א דכל זמן שלא דר בבית אין בו חיוב מזוזה, ברם בגידולי הקדש הל' מזוזה (סי' רפה ס"ק ה) כתב שאין דין זה מוסכם ויש בזה מחלוקת גדולה בראשונים, דאכן התוס' (במנחות מד. ד"ה טלית) כתבו דמה שאמרו מזוזה חובת הדר היא לאו לחיובי לשוכר אמרו כן, דשוכר חיובו רק מדרבנן, אלא הכוונה בזה לפטור את המשכיר כשאינו דר בתוכו (ועפ"י דבריהם כתב המג"א

את דבריו כמפורש בדבריו). וכן כתב הריטב"א בחידושו (יומא יא:) דגם ביתו כשאינו משתמש בו פטור ממזוזה אפילו מדרבנן ואע"פ שעשוי לדירה וכדאמרינן בפרק השואל (ב"מ קב.) דחובת הדר היא, והא דאמרינן בפרק ר"א דמילה (שבת קלא:) מזוזה וציצית הואיל ובידו להפקירן, הוה מצי לומר שבידו שלא לדור בו, וסיים הריטב"א, זו שיטת ר"י הידוע בעל התוס' זצ"ל שאמר בסוף ימיו והיא הנכונה דכזקנותו דרבי קיימא לן. ועפ"י זה הם דברי המגן אברהם. ומכל מקום מסוף לשון הריטב"א מבואר דמתחלה לא היה דעת ר"י בעל התוס' כן.

ומוסיף בגידולי הקדש, ואנוכי הרואה שדעת כמה פוסקים כדסבר ר"י בתחלה שגם כשעדיין לא דר בבית חייב במזוזה, דזה לשון רמב"ם (פ"ה מהל' מזוזה ה"ז) וקודם שיקבענה במזוזת הפתח מברך לקבוע מזוזה, ואינו מברך בשעת כתיבתה שקביעתה היא המצוה ע"כ. הרי קאמר רק דכתיבתה אינו המצוה. (משמע דלאחר כתיבתה תיכף יכול לקבעה ולברך אף כשעדיין לא דר בה), ושוב כתב דיש לדחות דקמ"ל אף שכבר דר בבית מ"מ אין הכתיבה מצוה יא.

דלכאורה לפי דעת הגרעק"א דס"ל דכשיוצא מהבית בטל מן הבית מצות מזוזה א"כ יהיה איסור לצאת מן הבית שלא לצורך גמור כיון דכשיוצא מבטל מצות עשה דמזוזה. אבל באמת זה אינו, דיש לומר דס"ל דלכתחילה כך היא מצותה של מזוזה שכל זמן שרוצה להיות בבית יש לו חובה שיהיה בו מזוזה. יא אך יש להביא לזה סימוכין ממקום נוסף ברמב"ם,

אבל בנימוקי יוסף (סוף הל' מזוזה) מפורש כן, דכתב המשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות מזוזה שהוא צריך לשמירה, ואף שאם לא היה שוכרה היה חייב המשכיר לעשות מזוזה מידי דהוה אבית התבן וכו' אפ"ה כיון שהשוכר לא מצא בה מזוזה חייב לעשותה.

האשכול הל' מזוזה (סימן כה) בשם גאון, בית חדש כיון שגמרו, מיד חייב במזוזה.

וכן בספר החינוך (פר' ואתחנן מצוה תכג) והעובר על זה ובנה בית ונתן עליו תקרה ולא הניח בה מזוזה מיד וכו' מיד ביטל עשה זו.

וכן בשיטה מקובצת (ב"מ קא:) בשם רבינו יהונתן, מזוזה חובת הדר, כלומר על השוכר לעשותה, אבל אין לפרש חובת הדר שאין בית חייב במזוזה אלא אם כן דר בו, דהא קיי"ל דאפילו יש לו י' בתים שאינו דר בהם בקבע אלא שנכנס בהם פעם אחת בשנה חייבים כולם במזוזה. וכן בספר

מכל ראשונים אלו מבואר דכשבנה בית על דעת לדור בו או להשתמש בו אף שלא דר בו עדיין חייב לעשות מזוזה יב.

ובאמת כך הוא הלשון במסכת מזוזה (פ"ב הי"א) (והעתיקו לשון זה בבה"ג ובאשכול) בית חדש כיון שגמרו

דזה לשון הרמב"ם (שם פ"ו הלכה יג) חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד עכ"ל, ומה הפירוש תמיד. ובעל כרחך צריך לפרש דהכוונה היא דגם כשאינו בביתו ואפילו אם עתה לא דר שם מקיים המצוה דמזוזה. ובאמת גם פשטות לשון הפסוק וכתבתם על מזוזות ביתך משמע כן דמי שהבית שלו צריך לקבוע שם מזוזה ואפילו אם עתה אינו דר שם. **יב** וגם בספר דבר אברהם (סי' לו אות יג) כתב להוכיח מכל הראשונים הנ"ל דלא כמג"א, וכבר קדמו בכל זה בגידולי הקדש. ומ"מ מש"כ בגידולי הקדש ודבר אברהם דגם דעת החינוך כן, צ"ע טובא בזה, דהם לא הביאו אלא תחילת דברי החינוך ולא הביאו סוף דבריו, דז"ל החינוך, והעובר על זה ובנה בית ונתן עליו תקרה ולא הניח בה מזוזה מיד או ששכר בית בחו"ל או פונדק בארץ ועברו עליו יותר משלשים יום ולא הניח בה מזוזה מיד - ביטל עשה זה, ואעפ"כ שעברה השעה שהיה חייב להניחה, מוזהר הוא לקבעה לעולם בכל עת שידור בבית עכ"ל. וממה שסיים בלשונו מוזהר הוא לקבעה לעולם בכל עת שידור בבית, מבואר מזה דאין לקבוע מזוזה אלא בשעה שדר בבית ולא קודם לכן ולפי זה צ"ל דבסוף דבריו מגלה על כוונתו בתחילת דבריו, דמש"כ קודם לכן, ובנה בית ונתן עליו תקרה ולא הניח בה מזוזה מיד, דאין כוונתו מיד בגמר הבניה אלא מיד כשנכנס לדור בו (וסתמא דמילתא תיכף לגמר בנינו נכנס לדור בו), שאז הוא הזמן להניח בו מזוזה ואם נכנס ולא נתן בו מזוזה מיד ביטל עשה זו, ומה שלא פירש זאת בדבריו כאן צריך לומר דסמך על המעיין בדבריו עד סופם וצ"ע.

חייב במזוזה. ומשמע בהדיא דכיון שנגמר אע"ג דעדיין לא נכנס לדור בו חייב במזוזה ומכאן קשה על מג"א והגרע"א. וכן מוכח מתשובות ר"ח אור זרוע (סימן סב) שהביא תשובת רבינו שמחה שכתב, הטלת ציצית בטלית חיוב כמזוזה לבית, אלא זה יש ביניהם, דלמאן דאמר ציצית חובת גברא אין הטלת ציצית גמר מצוה, כמו קביעת מזוזה, עד שיתעטף וכו', דלמאן דאמר חובת טלית עשייתה גמר מצוה כמו מעקה ומזוזה וכו' ע"כ. מבואר מדבריו דקביעת מזוזה גמר מצותו, כציצית שעשייתן גמר מצוה למאן דאמר חובת מנא, משא"כ למאן דאמר חובת גברא

דלא נעשה המצוה בעשיית הציצית עד שיתעטף, ומוכח לפי זה דסבירא ליה דגם בטרם שנכנס לדור בהבית חייב במזוזה ומעקה כמו ציצית למאן דאמר חובת מנא שחייב טרם שיתעטף, כ"ז הוכיח בגידולי הקדש והעלה דלא כמג"א.

דיבול לברך לקבוע מזוזה גם כשקובע טרם שדר בו, ואם לא בירך מקודם אזי כשנכנס לדור יברך בנוסח הרגיל לקבוע מזוזה י"ד.

וע"פ כל זה עולה דגם מה שחידש הגרעק"א, גם בזה נחלקו עליו כל הפוסקים הנ"ל, דכיון דסבירא להו

יג וכ"כ עוד במקדש מעט שם סי' רפט סק"ד וכל זה עפ"י שיטת הדעת קדושים שם סק"ב. שוב מצאתי גם באבני נזר (יו"ד הל' מזוזה סימן שפ"א) דמסיק לדינא דלא כמג"א. והביא דברי ספר האשכול וכתב דנראה לפרש דבריו דס"ל דאם דעתו לדור בבית חייב לעשות המזוזה מיד בגמר הבית שיהיה משומר מן המזיקים תיכף ולא יוכלו ליכנסו בתוכו כלל. והביא בשם בנו השם משמואל זצ"ל שהביא לזה קצת ראיה מגמ' יעו"ש. ומסיים האבני"ז, ובהכי ניחא מה שמברך לקבוע מזוזה כשקובע קודם שיכנס לדור בו, ובציצית אינו מברך עד שעת עיטוף, ובמזוזה כשנכנס לגור בו אח"כ אינו מברך כלום והמג"א סימן יט נתקשה בזה ולמה שכתבתי הכל ניחא בס"ד, והמג"א לא היה לפניו ספר האשכול שזכינו לו בזמנינו, יעו"ש בכל דבריו. יד וראיתי בשו"ת הר צבי (יו"ד סימן ל"ה) שכתב בנידון זה וזה לשונו: נשאלתי מאחד שנכנס לדירה חדשה אימתי יקבע את המזוזות, קודם שנכנס או משנכנס. הנה במג"א (סימן יט ס"ק א) כתב על דברי השו"ע שם: ולפיכך אינו מברך על עשיית הציצית שאין מצוה אלא בלבישתו. וכתב שם המג"א וז"ל: וצ"ע מאי שנא ממזוזה דקיי"ל שדרך לברך כשקובעה כמש"כ ביו"ד (סי' רפט) דהתם נמי קיי"ל חובת הדר, ותירץ דסתמא דמילתא במזוזה קובעה כשדר בתוכה, והנה מבואר במגן אברהם שעיקר מצות קביעת המזוזה וברכתה היא כשכבר דר בבית אבל לפני הכנסו לדור בתוכו אין לברך דהוי כמו עשיית ציצית שאין מברכין עליה. אלא מכיון שדרך העוברים לדור מבית לבית אחר, שמקודם מעבירים את הרהיטים והתפצים בכמה פעמים, דהיינו שמעבירים חלק מהתפצים מדירה לדירה והוא יושב בדירה החדשה ומשמרו עד

דאפילו טרם שדר בבית יכול לקבוע בו דכשיוצא מן הבית לא נתבטל ממנו מזוזה, דתיכף שנגמר בניינו חייב הבית במזוזה, ממילא כל שכן דסבירא להו מצות מזוזה ואין צריך לחזור ולברך על המזוזה כשחוזר לבית¹⁰.

שמעבירין את הנשאר, אמרתי לו שיקבע את המזוזות ויברך עליהן אחר שיכניסו את החפצים הראשונים והוא נשאר בדירה ומשמרן, שהכנסת החפצים בבית ושמירתן הרי זה התחלת המגורים שלו בתוך הבית. ודבר זה יש ללמוד מדברי הרמב"ם הלכות מלכים (פ"ז ה"ג) לענין חוזר מעורכי המלחמה שכתב שם וז"ל: בנה בית ונתן בו חפציו ונעל עליהם, אם היה צריך לבטל על שמירתן הרי זה כמי שחנכו והתחיל לישב בו, ואם אינן צריכים לישב ולשומרן הרי זה כמו שלא חנכו עכ"ל. הרי מבואר ברמב"ם שהכנסת החפצים בבית אם צריך לישב ולשומרן הרי זה התחלת המגורים. אגב מבואר ברמב"ם שאם אין צריך לישב ולשומרן אין זה התחלת המגורים, ולפי"ז יש לעיין בשוכר בית והכניס בו חפצים ונועל את הבית ועדיין יעבור הרבה זמן עד שיכנס בעצמו לדור בתוכו אם חייב במזוזה. דלכאורה כיון שאינו צריך לישב ולשומרן דלענין חוזר מעורכי המלחמה דינו כלא התחיל לישב בו הוא הדין לענין מזוזה שאינו חייב, ויש לחלק עכ"ד. ויש לדון טובא במה שהוכיח מהל' מלכים מדין דבנה בית וחנכו דאם צריך לישב ולשמרן הוי כהתחיל לדור בו. דהא אין זה גזירת הכתוב בלא טעם והרי הטעם מבואר שם בחינוך דכל שבנה בית וחנכו אזי כל שנה ראשונה מחשבתו תפוסה בזה ולא יהיה לבו פנוי למלחמה, ולכך כתב הרמב"ם דאם היה צריך לבטל על שמירתן הרי זה כמי שחנכו והתחיל לישב בו, דגם בנה בזה שייך טעם הנ"ל. אבל לענין מזוזה הוא ענין אחר דהא דבעינן שידור בה הוא מדין חובת הדר וזה דרשו מדכתיב ביתך – ביאתך נכנס ויוצא בה וממילא י"ל דלענין מזוזה לא חשוב כדר שם אלא כשנכנס ויוצא דרך דירה ממש ולא כשצריך לשמור שם על חפצים וצ"ע. וזו ועפ"י יסוד זה דמתקיים בבית מצות מזוזה גם כשאינו דר בבית, יש לפרש בדרך דרוש דברי הגמ' בפסחים (ט:) איסי בן יהודה אומר כלפי שאמרה תורה ולא יחמוד איש את ארצו, מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה תרנגולתך מנקרת באשפה ואין חולדה מזיקתה: ולמה נקט פרתך רועה באפר ותרנגולתך באשפה שהם מחוץ לבית והרי גם כשהם בפנים ברפת ובולול צריכין שמירה (הגם שנפשטות נקט זאת לרבותא דאע"פ שהיו צמון לא ינקו). ולהנ"ל י"ל דבהיותם בפנים כיון דיש שם מזוזה ממילא הם נשמרין, ואע"פ שהבעלים אינו בביתו שעלה לרגל לירושלים מ"מ כבר נתבאר דגם כשאינו בבית הבית חייב במזוזה ומתקיים בו מצות מזוזה, וא"כ אין מכך ראייה שהם נשמרים מחמת שעלה לרגל דגם בלאו הכי הם נשמרים ולכך נקט שתהא פרתך רועה באפר ותרנגולתך מנקרת באשפה שהם מקומות שאין בהם מזוזה וגם שם לא יינזקו ובוזה יהא ניכר שהם נשמרים מפני ההבטחה של ולא יחמוד איש את ארצו ולא משום מצוה אחרת. אך יש להעיר בזה דמבואר בירושלמי פאה (פ"ג ה"ז: י, יב) דההבטחה של ולא יחמוד איש את ארצו מועילה לשמירה גם מגנבים, ואילו מצות מזוזה לא מצינו שהיא משמרת גם מגנבים. (וכמש"כ צאנרות משה יו"ד ס"ז ס"י קמ"א ענף ג).

הערה על הגרעק"א מדברי הגמ'

בפסחים

י. ויש להעיר עוד מדברי הגמ' בפסחים (ד.) דלכאורה נראה שם דגם כשאינו דר בבית חייב במצות מזוזה, דאמרינן התם, בעא מיניה מרב נחמן בר יצחק, המשכיר בית לחבירו בי"ד, על מי לבדוק, על המשכיר לבדוק דחמירא ידידה הוא, או דלמא על השוכר לבדוק דאיסורא ברשותיה קאי, ומייתי ת"ש המשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות לו מזוזה, ואם נאמר דכשאינו דר בבית אינו חייב במזוזה כלל א"כ מה מדמה זאת לבדיקת חמץ, שאני התם דכשהמשכיר אינו דר שם אינו חייב במזוזה כלל ולכך ודאי דעל השוכר לעשות לו מזוזה, אבל גבי בדיקת חמץ שמא על המשכיר מוטל חיוב לבער החמץ דחמירא ידידה הוא, אלא ודאי דגם כשאינו דר שם יש עליו חיוב לקבוע שם מזוזה. ושפיר מביא ראיה ממזוזה דכשם שלענין מזוזה אף שהמשכיר חייב במזוזה בכל זאת על השוכר לעשות לו מזוזה א"כ ה"ה גבי בדיקת חמץ.

לפי התוס' שם ניהא אבל

להראשונים דפליגי אתוס' קשה

יא. אבל באמת לפי פי' התוס' שם זה גופא מה שהגמ' דוחה שם, התם הא אמר רב משרשיא מזוזה חובת הדר היא, ופירשו התוס' שם וזה לשונם, ודאי דמזוזה חובת הדר הוא כלומר

אפילו לא היה משכירה היה יכול ליפטר ממזוזה שלא היה דר ומשתמש בבית אבל גבי חמץ אילו לא ישכיר לאחר יצטרך לבדוק.

וזה ממש כשיטתם במנחות (מד. ד"ה טלית בלישנא בתרא בתוס' יעו"ש) דחובת הדר אין פירושו דהשוכר לפי שדר שם חייב במזוזה, אלא נתכוונו לומר דהמשכיר לא חייב אלא אם דר בתוכו אבל כשאינו דר שם אין שם חיוב מזוזה. אבל השוכר לא חייב במזוזה מה"ת כלל אלא מדרבנן. וכן כתבו התוס' בע"ז (כא. ד"ה הא) וכ"כ להדיא בתוס' רבינו פרץ בפסחים שם.

ברם כבר נתבאר דהרבה ראשונים חולקים וס"ל דהמשכיר חייב במזוזה גם כשאינו דר שם ומה שאמרו חובת הדר נתכוונו לומר בזה דהשוכר לפי שעתה דר הוא בבית מוטל החיוב עליו מה"ת לעשות מזוזה.

מברר לפי דעת רש"י בפסחים

האם יש חיוב מזוזה גם כשיוצא

מהבית ומעיר מדבריו על

הגרעק"א

יב. וכך נראה גם ברש"י בפסחים (שם) שכתב, חובת הדר, לפי שהיא משמרתו וכתוב ביתך - ביאתך נכנס ויוצא בה אבל הכא בדיקת חמץ דרבנן וכו'. ומוכח מדבריו דמפרש דכונת הגמ' לומר דשאני מזוזה שהשוכר חייב במזוזה מה"ת לפי שעתה הוא זה שדר

שם ונכנס ויוצא בה ובזה תליא חיוב מזוזה.

זמן הוא יוצא, אם לשעה או לכמה שעות או ליום או לכמה ימים ובכל ענין מקיים בזה מצות מזוזה.

ולא ס"ל כהתוס' דהגמ' באה לומר בזה דהמשכיר כיון שאינו דר בה אינו חייב במזוזה. דבאמת גם המשכיר חייב במזוזה אלא שכשיש שם שוכר מוטל עליו החיוב לקובעה משום שהוא נכנס ויוצא בה ועוד שהיא משמרתו¹⁰. ואפילו אם תאמר דמ"מ משמע קצת ברש"י כמש"כ במג"א דרק אם כבר דר בבית חייב במזוזה אבל טרם שנכנס לדור בו לא חל חיוב מזוזה שהרי כתב דביתך פירוש - ביאתך נכנס ויוצא בה וזה שיך רק כשבני אדם דרים שם, מ"מ זה ברור דלא משמע ברש"י כמש"כ הגרעק"א לדייק מדברי מג"א, דאפילו אחר שכבר דר בבית כשיוצא מן הבית בטל מן הבית מצות מזוזה שהרי כתב רש"י ביתך - ביאתך נכנס ויוצא בה ומשמע להדיא דגם כשיוצא מן הבית יש כאן חיוב מזוזה, ואדרבה זהו עצמו פירוש ביתך - ביאתך שנכנס ויוצא דרך הוא דרך דירה, ולא חילקו כלל לכמה

קושיא נוספת דכך הוא דרך דירה שיוצא לפרקים ועוד דכיון שהניח שם בני ביתו ודעתו לחזור אמאי חשוב היסח הדעת

יג. וגם צ"ע טובא מה שכתב הגרעק"א מ"מ בשעה שאינו בביתו אינו מקיים מצות מזוזה בזה וכו' ויהיה כמו יוצא מסוכה לעסקיו וחוזר לסוכתו דמברך, וכמו פשט טליתו על דעת שלא להתעטף בו מיד שחוזר ומברך כששובשו.

וקשה איך מדמה זאת לסוכה וטלית, דשאני הכא דכך הוא דרך דירה שיוצא לפרקים ואפילו לכמה ימים, וגם קשה לומר דהוי היסח הדעת דמכיון שהניח שם אשתו ובניו ודאי דעתו עליהם ודעתו לחזור ואפילו אם נסע לזמן מרובה כך הוא דרך דירה וצ"ע.

פז כך דייק בפני יהושע שם דלרש"י השוכר חייב מה"ת ודלא כהתוס' במנחות וע"ז דס"ל דחייב רק מדרבנן. ומה שהוצרך רש"י להוסיף לפי שהיא משמרתו, עיין בפני יהושע ואגרות משה (יו"ד ס"ז סימן קמ"א ענף ג) ומשנה הלכות (ס"ז סימן קנ"ה), ועיין עוד באג"מ שם שהוכיח מדברי רש"י דס"ל דמצות המזוזה ניתנה גם לשמירה, והשמירה היא מעצם המצוה, וכן הוא דעת הרא"מ בספר יראים, ברם לדעת הרמב"ם אין השמירה מעצם המצוה, והוציא מכך נפקותא לדינא יעו"ש. אמנם דעת האדמו"ר מלובביץ זצ"ל (צליקוטי שיחות חלק יט פר' עקב) דגם בדעת הרמב"ם אפשר לפרש דהשמירה היא מעצם המצוה ויישב דברי הרמב"ם וביאר הדברים בכמה ראיות. ועיין בספר מנחת צדק (לרצי יוסף רכס) עמ"ס מנחות (לכ): אריכות גדולה בבירור ענין זה.

ועוד צריך ביאור איך מדמה מצות מזוזה ליוצא מסוכתו וחוזר ולפושט טליתו וחוזר ולובשה, והרי שאני מצות סוכה שעיקר המצוה היא הישיבה בסוכה ולא עשייתה¹. ולכך כל פעם שיוצא ואינו יושב בה בטלה מצותה וכשחוזר צריך לחזור ולברך וכן להתעטף בטלית זוהי מצותה ולא עשיית הציצית בבגד וכשפושטה בטלה מצותה ולכך כשחוזר ולובשה צריך לחזור ולברך. אבל מזוזה עיקר מצותה הוא לקובעה בביתו ממילא אף כשיוצא משם לא בטלה מצותה. ברם כבר הארכנו בזה לעיל דזה תלוי במחלוקת ראשונים, דהרבה ראשונים

יז ועשיית הסוכה בפשטות אינה אלא הכשר מצוה שהרי קיי"ל דסוכת גנב"ך כשרה. ברם עיין בירו' ברכות (פ"ט הלכה ג; סו.) העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וציונו לעשות סוכה. לאחרים, לעשות לו סוכה לשמו. ומבואר כאן להדיא דעשיית הסוכה הוי מצוה בפני עצמה וה"ה לשאר מצוות כמבואר בירושלמי שם. ברם בבבלי סוכה (מו.) אמרו העושה סוכה לעצמו אומר שהחיינו, ולא אמרו שיברך על עשייתה, וכבר כתב הרא"ש בסוכה (פ"ד סימן ג) ואגמ' דידן סמכינן דגרסינן בפרק התכלת (מנחות מד.) אמר רב חסדא כל מצוה שכשרה ע"י נכרי אין ישראל מברך על עשייתה, וסוכת גנב"ך כשרה. ואיכא מאן דאמר כל מצוות שאין עשייתן גמר מצוה אין צריך לברך. ומ"מ גם לפי דעת הבבלי יש הסוברים דעשיית הסוכה הוי מצוה. עיין רש"י מכות (מ. ד"ה השמא) שכתב וז"ל כי לא מצא חטובה אין החטבה מצוה אלא עשיית הסוכה. הרי מפורש בדבריו דעשיית הסוכה הוי מצוה ולא הכשר מצוה בלחוד. ודבר זה צריך ביאור למה הוי עשיית הסוכה מצוה הא כשם שאמרו במכות שם גבי חרישה דעומר דהואיל ואם מצא חרוש אינו חורש, חרישה לאו מצוה, א"כ ה"נ גבי עשיית סוכה כיון דסוכת גנב"ך כשרה לא תחשב עשיית סוכה מצוה, ועיין באבני נזר (או"מ סי' מנט סק"י ואלף) מש"כ בזה בתשובה בשם בעל חלקת יואב. ובסוף דבריו העלה האבני נזר דעל כרחק צריך לומר דשאני עשיית סוכה כיון שהכתוב אומר חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים יש במשמע עצם עשיית הסוכה ולכך חשוב עשיית הסוכה מצוה. וכ"כ הערוך לנר מכות (ע"ד רש"י שם). וכ"כ בהעמק שאלה (סדר נרכה שאלתא קסט אות א). ברם עיין שו"ת ר"ח או"ז סימן י"א ועוד בשו"ת חתם סופר חלק יו"ד סימן רע"א, שאין מצוה בעשיית הסוכה, והא דכתיב חג הסוכות תעשה, קאי על החג ולא על הסוכה. ובאמת מלשון המשנה בשבועות ג"כ נראה דעשיית הסוכה הוי מצוה דאמרו בשבועות (פ"ג מ"ח) נשבע לבטל את המצוה שלא לעשות סוכה וכו'. ולא אמרו שלא לישב בסוכה. משמע דעשיית הסוכה מצוה ובהון עשיר פירש כוונת המשנה שלא לישב בסוכה. ובאבנ"ז (סס) דחה דבריו וכתב, דאין זה פירוש של עשיית, ומה יעשה להא דבספר תיקוני זוהר תיקון שבעין קל"א וכל פיקודין דעשיה, סוכה ולולב תליין בידין עיין שם. וברש"י מכות מפורש דעשיית סוכה היא גופא מצוה. אלא הטעם כנ"ל דמפורש בכתוב חג הסוכות תעשה. ועיין בשו"ת מנחת אלעזר (מ"ד סי' נה) שמעיר עוד מלשון הגמ' בכתובות (פו.)

סוברים כך דעיקר המצוה היא עצם קביעת המזוזה ולא תלי אם דר שם או לא, אבל הגרעק"א שבנה יסודו על דברי מגן אברהם קאי בשיטת הראשונים דסברי דמצות מזוזה תלויה באדם ג"כ דרק אם דר בבית, הבית חייב במזוזה, ולכך לשיטתו שפיר מדמה לה לסוכה וציצית^י.

עוד צ"ע מאי שנא משאר מקומות

שאינו דר בהם וחייבין במזוזה

יד. ועוד יש להעיר בדברי הגרעק"א מהא דקיי"ל (יו"ד הל' מזוזה ס"י רפ"ו סעיף א) רפת בקר ולולין ואוצרות יין ושמן חייבין במזוזה וכן (שם סעיף ב) בית התבן ובית העצים ובית הבקר חייבין במזוזה. והרי כל אלו לא דר בהם האדם עצמו ובכל זאת חייבין במזוזה ולמה אם כן כשיוצא מביתו והניח שם בניו ובני ביתו וכל שאר חפציו פטור מן המזוזה. וכי גרע מהנזכרים לעיל דחייבין במזוזה.

וי"ל דס"ל להגרעק"א דשאני כל אלו שהם עשויין לתשמיש אדם וכך הוא דרך תשמישם, אבל דירה שדר בה שעשויה לדור בה ממש אזי אם יצא משם בעה"ב פטור מן המזוזה. אך עדיין אין זה מובן, דסוף סוף כך היא דירת האדם שיוצא מביתו לפרקים ומניח שם בניו ובני ביתו ואמאי פטור מן המזוזה. וצ"ע.

יש מקום לומר דמקור דברי

הגרעק"א מן הירושלמי

פו. ויתבן לומר דמקור דברי הגרעק"א (שבנה יסודם על דברי מג"א) הם מדברי הירושלמי סוף מגילה: תפילה ומזוזה מי קודם, שמואל אמר מזוזה קודמת רב חונה אמר תפילה קודמת. מאי טעמיה דשמואל, שכן היא נוהגת בימים טובים ובשבתות. מה טעמא דרב חונה שכן היא נוהגת במפרשי ימים והולכי מדברים, כלומר לרב חונה תפילין קודמין לפי שהם

אומרים לו עשה סוכה ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו. ומ"מ ודאי דעיקר המצוה היא הישיבה בסוכה כמו שכתבנו בפנים. יח עוד יש להעיר קצת על דברי מג"א והגרעק"א מדברי הפרישה (סימן רפ"ט ס"ק א) שכתב וז"ל והא דאינו מברך שהחיינו (כשקוצע מזוזה) משום דאינו בא מזמן לזמן, ושאני טלית ובגד שלובשו שמברך עליו שהחיינו שהוא משום שמחה, ובמזוזה אינו מברך על שזיכהו השם יתברך בבית, אלא על מצות קביעת המזוזה (והצי"א גס הש"ך שם ס"ק א). והנה לדעת הסוברים דתיכף שנגמר בנין הבית חייב בקביעת מזוזה אף טרם שנכנס לדור בו, ניחא דאין הברכה על הבית אלא על קביעת המזוזה, אבל לדעת המג"א והגרעק"א דבשעה שנכנס לדור חל חיוב מצות מזוזה ולא קודם נמצא דבברכו על המזוזה הרי זה מברך על הבית שנכנס לדור בו ונתחייב במזוזה ויש אם כן שמחה והרי זה דומה לנכנס

נוהגין גם במפרשי ימים והולכי מדבריות אבל מזוזה אינה נוהגת במפרשי ימים והולכי מדבריות.

יש מקום לומר דפירושו הוא, שאפילו יש להם מזוזה בביתם מ"מ כשהם מפרשים בים או הולכים במדבר בטלה מהם מצות מזוזה, שאין מקיימין מצוה במזוזה שבביתם. וזה ממש כדברי הגרעק"א.

אבל באמת יש מקום לפרש דברי הירושלמי באופן אחר

מז. אבל באמת יש מקום לפרש הירושלמי באופן אחר דפירושו הוא דתפילין הם חובת גברא שגם מי שהולך במדבר או מפרש בים חייב בתפילין ולכן קודמין למזוזה שאינה חובת גברא רק היא חובה על

הבית, שמי שיש לו בית חייב במזוזה, והרי אין לו חיוב לקנות בית כדי שיהיה לו מזוזה (ודומה לציצית שאין חייב לקנות בגד של ד' כנפות כדי שיהיה לו ציצית) ורק כשיש לו בית חייב במזוזה אבל הולכי מדברות ומפרשי ימים בספינה שאין שם בית אין חייבין במזוזה ואפילו בית שבספינה ג"כ פטור מן המזוזה (כמו שכתב הרמב"ם בפ"ו מהל' מזוזה הלכה ט) לפי שאינו דירת קבע יט.

אבל לעולם י"ל דכשיש לו בית וקבע שם מזוזה לא פקע מצותה כשפורש בים והולך במדבר.

מבאר למה היה מוכרח הגרעק"א לפרש בירושלמי כפירוש הראשון

יז. וליישב זאת י"ל דנראה דזה תלוי במה שאמרו בירושלמי שם

לסוכה לישב בה דמברך שהחיינו ולמה א"כ אינו מברך שהחיינו. ומשמע א"כ קצת דהפרישה לא ס"ל כדבריהם. יט. אגב יש להעיר במה שכתב הרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"ט) סוכת החג בחג ובית שבספינה פטורין מן המזוזה לפי שאינן עשויין לדירת קבע, וכן הוא בשו"ע (סי' רפו סעיף יא). והמפרשים חתרו למצוא מקור לדברי הרמב"ם בבית שבספינה, עיין בית הלל שכתב, דין זה של בית שבספינה לא מצינו בגמ' שלנו וכן לא נמצא זאת ברא"ש ובהלכות קטנות אבל בטור איתיה. ועיין ביאור הגר"א על השו"ע שציין דהוא ברייתא הביאה הרי"ף ושאר הפוסקים, והמגיה (שס) העיר דלא מצא ברי"ף ושאר פוסקים, וכתב דאולי יש ט"ס בדבריו וציין מקור אחר, מדרש תנאים סוף פר' ואתחנן, יכול שאני מרבה סוכת החג בחג והבית שבספינה ת"ל בית וכו'. וי"ל עוד דמקור דבריו מדברי הירושלמי הנזכרים, שמואל אמר מזוזה קודמת, רב חונא אמר תפילה קודמת, מה טעמא דרב חונא שכן היא (תפילין) נוהגת במפרשי ימים והולכי מדבריים, משא"כ במזוזה. וי"ל דהרמב"ם פירש שמה שהמזוזה אינה נוהגת במפרשי ימים היינו אפילו בשיש להם בית בספינה אינו חייב במזוזה לפי שאינה דירת קבע.

לאידך מ"ד מה טעמיה דשמואל (דמזוזה קודמת) שכן היא נוהגת בימים טובים ובשבתות, ומה הפירוש בזה שנוהגת בימים טובים ושבתות הא לקבוע מזוזה ודאי אסור בשבת וי"ט. ואכן בקרבן העדה שם פירש דהכוונה היא דגם בשבת וי"ט אסור לדור בבית שאין בו מזוזה כשיש לו בית אחר.^א

אבל בביאור מרדכי להגאון רבי מרדכי בנט (מנחות סי' תתקמד) פירש באופן אחר מה שאמרו בירושלמי דמזוזה נוהג בשבת ויום טוב, דרוצה לומר דמי שיש מזוזה בביתו מקיים המצות עשה גם בשבת ויום טוב משא"כ הנחת תפילין בשבת דלאו זמן תפילין הוא.^{בא}

אורח החכמה 1234567

ולפי"ז י"ל דהגרעק"א ג"כ פירש כן דברי הירו'. ועפי"ז ממילא צריכים לפרש באותו משקל גם דברי אידך מ"ד מאי טעמא דרב חונא שכן נוהג במפרשי ימים והלכי מדבריות דלהנ"ל כך פירושו דתפילין מקיים מצותה גם כשהולך במדבר ופורש בים אבל מזוזה לא מקיים מצותה כשהולך במדבר או מפרש בים, ועל כרחך דאין הכונה באין לו בית שיש שם מזוזה, דבכהאי גוונא גם בתפילין אינו מקיים מצוה כשאין לו תפילין, אלא ודאי מיירי במי שיש לו מזוזה בביתו ומכל מקום כשהולך במדבר או פורש בים אינו מקיים מצות עשה דמזוזה דהמצוה בטילה כשאינו בביתו. ולפי ביאור זה מוכח מהירושלמי כהגרעק"א כב כג.

כ הפמ"ג (או"ס סימן לא נאשל לזכרם ס"ק טו) מביא דברי הקה"ע ומפרש כוונתו. דאם אין לו בית אחר מותר לדור בשבת ויום טוב בבית שאין בו מזוזה (דומה לנתיב צסימן יג) דלא אסרה תורה לדור כי אם לעשות מזוזה וכל שאין לו דירה אחרת לא גזרו חז"ל. ברם באבני נזר יו"ד הל' מזוזה סי' שפא פליג בזה יעו"ש. **כא** והטעם דלא ניחא ליה לפרש כקה"ע הוא מפני דברי המרדכי (סס) בשם ר"י (מצעלי המוס') דסובר דאין איסור ליכנס בבית שאין שם מזוזה, ולפי"ז ניחא טפי מש"כ דהגרעק"א ג"כ מפרש דברי הירושלמי כפירוש זה ולא כקה"ע, דהרי הגרעק"א בנה יסודו על דברי המג"א והמג"א באמת ס"ל כדברי המרדכי בשם ר"י והביא דבריו בסימן י"ג ס"ק ח' יעו"ש. ועיין עוד בגידולי הקדש הל' מזוזה סי' רפה ס"ק א ד"ה כתב המג"א בביאור מחלוקת הראשונים אם יש איסור ליכנס בבית שאין בו מזוזה. **כב** ובזה הרוחנו ביאור דברי שו"ת בנימין זאב סי' קצג שהביא דברי הירושלמי הנ"ל בשינוי לשון וכבר עמדנו בדבריו לעיל (סימן א) דזה לשונו: ופסק ההלכה דתפילין קודמין לפי שהן חובת הגוף, ואפילו שמזוזה מצותה נוהגת ביום ובלילה ולמפרישי ימים, ואמרינן במנחות פרק התכלת שכל מי שאינו מניח מזוזה בפתחו עובר בשני עשה וכו' אפ"ה תפילין קודמין מטעם דפרישית עכ"ל. והדברים מתמיהים מה הפי' שמזוזה נוהגת במפרישי ימים והרי בית שבספינה פטור מן המזוזה שהרי אינו דירת קבע כמבואר ברמב"ם (הל' מוזה פ"ו ה"ט) ולהנ"ל אתי שפיר די"ל דהוא סבר כאלו הראשונים שהזכרנו דגם כשנוסע מביתו לא פקע מצות מזוזה מזו הבית ונמצא דגם מפרישי

מוכיח דגם כשאנו בבית יש בה מצות מזוזה

ית. ולכאורה היה מקום להביא ראיה דמצות מזוזה היא גם כשאין האדם דר בבית ודלא כהגרעק"א, מסגולת שמירת המזוזה שמצינו שהיא שומרת על האדם גם כשיוצא מביתו, דכתב המהרי"ל (הובא בהגה יו"ד סי' רפה סעיף ב) כשאדם יוצא מן הבית יניח ידו על המזוזה ויאמר ה' ישמר צאתי וגו', וחזינן מהכא דגם כשיוצא מן הבית שומרת המזוזה, ומשמע דגם כשאנו בבית מקיים בה מצות מזוזה, ולכך שומרתו. דאם תאמר שהשמירה היא לא מצד קיום המצוה שבה, אלא מצד מה שכתוב בה, א"כ הרי זה כקמיע בעלמא

וא"כ עדיף שישא מזוזה על צוארו כקמיע לשמירה, אלא ודאי משמע דמצד קיום המצוה שבה הוא השמירה הרי שמקיים המצוה גם כשאנו בבית.

דוחה די"ל דהשמירה היא גם כשאין בה מצוה

יט. אבל באמת נראה דאין מכך ראיה כלל לפי ששמירת המזוזה הוא ענין אחר, דיתכן שיש בה שמירה אפילו כשלא מקיים בה מצות מזוזה.

וכדמוכח מעובדא דמייתי בירושלמי פאה (פ"א ה"א; ד.) ארטבון שלח לרבינו הקדוש חד מרגלי טבא אטימיטון (מרגלית אחת יקרה ביותר,

ימים מקיים מצות מזוזה במזוזה שבביתו. שוב מצאתי בשפת אמת יו"ד סי' רפה ס"א שכתב: ובתשובות בנימין זאב כתב בכאן דברים תמוהים. ולהנ"ל מיושב קצת. כג באור זרוע הל' ברכת המוציא (סימן קמ) כתב: זה הכלל שאני אומר בברכות כל מצוה שיש עתים למצותה כגון ציצית תפילין סוכה מזוזה מילה ק"ש וכו' וכל כיוצא בהם שיש זמן שחייב בהן ופעמים שאינו חייב בהן הלכך כשמגיע זמן חיובם צריך לברך על עשייתם מחמת חיוב יעו"ש כל דבריו. ודבריו צ"ב במש"כ דמזוזה הוא מהדברים שפעמים חייב בהם ופעמים שאינו חייב בהם דבשלמא שאר הנמנים שם הם דברים התלויים בזמן אבל מזוזה הרי חייב בה בכל עת ובכל שעה. ולפי המג"א דאפילו כשנגמר הבית כל זמן שלא דר שם אינו חייב במזוזה וכן להגרעק"א שהוסיף שאפילו אחר שכבר דר בבית כשיוצא ממנו לזמן מה פטור מן המזוזה אתי שפיר. אלא שבאור זרוע הוסיף למנות שם גם מצות מעקה בין אלו שפעמים חייב בהם ופעמים אינו חייב, ובזה אי אפשר לפרש כנ"ל. ולכך יותר נראה לפרש בדבריו באופן אחר דהכי קאמר דיש מצות שפעמים חייב ופעמים פטור כגון אלו התלויין בזמן מסויים או אלו שבידו להפטר מהם גם אחר שחל חיובן כגון מזוזה ומעקה שיכול להפקיר ביתו ולהפטר, כדאמרין בשבת (קלא:) גבי מזוזה, ובאלו תקנו ברכה, אבל אלו שאחר שנתחייב בהן אין בידו להפטר מהן בשום אופן, לא תקנו בהן ברכה, כך נראה ברור כוונתו כמבואר להמעין היטב בכל דבריו שם, ולפי"ז איז מכאז הוכחה למג"א ולהגרעק"א.

אטימיטון בלשון יון דבר יקר אשר אין ערוך אליו - ערוך), א"ל שלח לי מילה דטבא דכוותה (אמר ארטבון לרבי שלח לי דבר חשוב כמותה), שלח ליה חד מזוזה, א"ל מה אנא שלחי לך מילה דלית לה טימי ואת שלחת לי מילה דטבא חד פולר (אני שלחתי לך דבר שאין ערוך אליו, ואתה שלחת לי דבר השווה מטבע קטן), א"ל חפציך וחפצי לא ישוו בה, ולא עוד אלא דאת שלחית לי מילה דאנא מנטיר לה (שאני צריך לשומרה) ואנא שלחית לך מילה דאת דמך לך והיא מנטרא לך (ששומר עליך

גם כשאתה ישן) דכתב בהתהלךך תנחה אותך וגו'.

ובעיין יוסף (על העין יעקב) כתב בשם ספר יוחסין שארטבון מלך פרס היה. ובעמודי ירושלים שם הביא משו"ת באר שבע (סי' לו) וספר יד המלך על הרמב"ם (פ"ה מהל' מזוזה הי"א) שכתבו שמפשטות הסוגיא משמע שארטבון היה נכרי^{כד}.

וכיון שכן הרי לא קיים בזה מצות מזוזה וחזינן מהכא שמזוזה הוא

כד וקשה הרי אסור להניח מזוזה ביד עכו"ם כמבואר ברמ"א (יו"ד סי' ללא ס"ז). והפני משה אכן פירש שהיה יהודי חשוב, וכ"כ במעריך ערך ארטבון. ועיין יומא (יא). מעשה בארטבון אחד שהיה בודק מזוזות וברש"י שם האיש ואמרי לה על שם האומנות. אך זה קשה דאם היה יהודי ודאי ידע ממזוזה והיו לו מזוזות על פתחי ביתו (כך הקשה זאג"מ יו"ד ס"ז סי' קמא ענף ג). ותירץ בבאר שבע (סי' לו) שרבי חשב לאחשבינהו לישראל בעיניו, שמאמינים ביחוד השם ושע"ז יתן בדעתו להתגייר וכמעשה דאונקלוס כבבלי ע"ז (יא). וכיון שהוא לצורך מותר. ועוד תירץ שרבי ידע שארטבון לא היה עובד עבודה זרה ובכגון זה מותר לשלוח לו מזוזה. ועיין בשדה חמד ח"ט קונטרס דברי חכמים סי' קלה שהאריך בזה. עוד י"ל דמעשה דירושלמי מיירי דעשאה לשם הגוי ולא לשמה ולא חלה עליה הקדושה. ועיין בשאלתות (שאלמא קמא) דגרס דרבינו הקדוש כתב ליה חד מזוזה ושלח ליה. ויש להעמיס בכונתו כנ"ל דכתב לשם הגוי ולפיכך שפיר היה מותר לשלוח לו המזוזה ומ"מ אמר לו שתשמור עליו משום ד"ת שבה כמש"כ בפנים בשם היפה מראה. ובאג"מ (סס) הביא משאלת יעב"ץ (מ"ז סימן קכא) שהביא ראייה מכאן דמותר ליתן מזוזה לנכרי שיודע שינהוג בה כבוד דארטבון ערל היה. ותמה על מהרי"ל שנעלם ממנו ירושלמי זה משום שגם בעובדא דמהרי"ל היה הגמון מבקש המזוזה לשמירת המבצר שודאי היה שומרה. וכתב באג"מ, ולדידי לא קשה זה, דרבי היה בטוח שהמזוזה תשמור לארטבון, ומהרי"ל היה חושש דשמא לא זכה אותו הגמון שהמזוזה תשמור להמבצר שלו, וגם אולי חשב ההגמון שהמזוזה תשמור גם מגנבים, שזה לא מצינו שהמזוזה משמרת, וכשיזדמן לו הפסד מגנבים וכדומה יכעוס וישליך המזוזה לאשפה בבזיון שלכן אסור. ועיין עוד באמרי שמאי (להגר"ש גינזבורג) ח"ב בבירורי הלכה (סימן י), ובמנחת צדק (לרצי יוסף רכס) עמ"ס מנחות (עמ' סט - ע) ועיין עוד מש"כ לקמן סי' יא הערה פח.

דבר המשמר גם שלא במקום מצותה ולא גרע מקמיע^כ, ואכן עיין ביפה מראה שכתב דאין השמירה מצד עצם המזוזה אלא משום פרשיות התורה הכתובים בה, וכדמוכח מקרא דמייתי שם הירושלמי בהתהלךך תנחה אותך וגו' דהאי קרא מיירי בדברי תורה. וממילא אין להוכיח משמירת המזוזה כשיוצא מביתו - לעצם מצות מזוזה כשיוצא מביתו.

**מעיר בזה מגמ' מנחות ומחלק בין
היבא דאפשר לקיימה כהלכתה
להיבא דאי אפשר**

כ. ועדיין יש להעיר בזה מדברי הגמ' מנחות (לב:) תראה במקל או שהניחה אחר הדלת סכנה ואין בה מצוה ופרש"י סכנה מן המזיקים, שאין הבית משתמר בה עד שיקבענה בצורת הפתח כהלכתה, של בית מונבז המלך היו עושין בפונדקותיהן כן זכר למזוזה. וברש"י פונדק היינו בית שלנין בו עוברי דרכים בדרך ואין חייבין במזוזה

דלאו דירת קבע הוא כדתניא לקמן בהתכלת (מד.) הדר בפונדקי בארץ ישראל כל שלשים יום פטור מן המזוזה, ושל בית מונבז המלך כשהיו מהלכים בדרך נושאים מזוזות עמהם ותולין אותן בפונדק במקל עד הבוקר זכר למזוזה לפי שלא היו דרין לעולם דירת קבע אלא הולך היה מעיר לעיר במלכותו.

ויש להבין דבתחלה משמע דאם המזוזה תלויה על הפתח שלא כהלכתה אין

בה שמירה דאמרינן סכנה ואין בה מצוה ומהמשך הגמ' משמע דגם כשאינה כהלכתה יש בה שמירה דאמרינן של בית מונבז המלך כשהיו מהלכין בדרך ולנין בפונדק היו נושאים מזוזות עמהם ותולין אותן בפונדק במקל, ומסתמא עשו זאת לשמירה הרי דאף שלא קיימו בזה מצות מזוזה וגם המקום אין בו חיוב מזוזה מ"מ מועיל המזוזה לשמרו מן המזיקין.

אך באמת ברש"י לא מפורש שעשו כן לשמירה ממזיקין אלא זכר למזוזה^כ.

כה שוב ראיתי דבליקוטי שיחות מהאדמו"ר מלובביץ זצ"ל (מלק י פר' עקצ) שכתב כן להוכיח ממעשה דארטבון דהמזוזה שומרת אף שלא במקום מצוה. **כו** וא"ת א"כ עדיף שישא מזוזה על צוארו כקמיע לשמירה בשעה שיוצא מביתו. עיין באג"מ (סס) דדעת השואל שם (הוא האדמו"ר מנשיענוב) נוטה לאסור להשתמש במזוזה שלא במקום מצוה - כקמיע דהוי בזיון למצות מזוזה שעושה מצות מזוזה כאילו היא קמיע, אבל דעת האג"מ נוטה להתיר, והוכיח כן מתי"ט (כלים פ"ז משנה טז) שמפרש כן בכוונת הרמב"ם (פ"ז מכלים ה"ג) שנקט מקל שיש בו בית קיבול מזוזה, שמשמע שכן היה אורח ארעא ומשמע דגם הוא סובר שיש בזה שמירה ומ"מ רשאים לעשות כזו. והביא שגם האדמו"ר מראדזין זצ"ל בסדרי טהרות פירש כהתי"ט וביאר שם

ואולי י"ל שבאמת עשו לשמירה. אך מה דאיתא ברישא דהוה סכנה ואין בה מצוה, זהו במקום שיכול לקבוע כהלכתה שהמקום חייב והאדם חייב במזוזה, אזי אם תלאה שלא כהלכתה הרי זה סכנה ואין בה מצוה.

אבל במקום שאין בו חיוב כמו של מונבז המלך שהיו מהלכין מעיר לעיר ולנו בפונדק שם מהני לשמירה אפילו שלא מקיים בה מצות מזוזה¹⁰⁴.

אחר כתבי כל הנ"ל ראיתי בשפת אמת (מנחות על התוס' שם ד"ה סכנה) שכתב וז"ל קשה לפי"ז למה עשו כן בית מונבז כיון דאיכא סכנתא, ולפרש"י אתי שפיר כיון דפונדק פטור ממזוזה אין צריך שמירה וליכא סכנתא. עכ"ד. ולפי דבריו מבואר דמה שצריך שמירה

הוא רק במקום החייב במזוזה ולא במקום הפטור ממזוזה ולפי"ז מה שעשו שם מזוזה לא היה אלא לזכר ולא לשמירה ולפי"ז נפלו דברינו הנ"ל, דשוב אין מכאן ראיה דמועיל לשמירה אף שלא במקום מצוה דאדרבה במקום הפטור א"צ שמירה.

עוד מצאתי בצפנת פענח על הרמב"ם הל' מזוזה (פ"ה הי"א) שכתב וכשהוא יוצא לא יטלנה, וכתב הצפנת פענח דכן מוכח מהך דמנחות (לב:) גבי מונבז המלך שהיו עושין במקל בפונדק. מבואר מדבריו דהוא למד שעשו שם מזוזה לשם מצוה ומה שלא קבעוה הוא לפי שהיו כל הזמן מהלכין ממקום למקום ואם יקבעו במקום אחד שוב לא יוכלו ליטלה משם כח כט.

שמוכרחים לפרש כן. ומ"מ מסיים האג"מ, אבל אולי מפני שנכנסין לבית הכסא אין כדאי להניח בצואר, ואף שהן מחופות בהגובתא שמסיק בשבת סב שמותר ליכנס לבית הכסא בקמיעין שמחופות בעור, אולי עכ"פ יותר ראוי שלא ליכנס בהן כדי שיכירו שהוא דבר שבקדושה. וגם לפעמים שעל הגובתא חקוק שם שד"י שזה אסור ולא ידעו לחלק. כז ועיין עוד בספר נתיבות הקודש עמ"ס מנחות (להרצ אצרהס י"מ סלמאן מתקוצ) דף לג: ד"ה של בית מונבז. ובספר פרשה סדורה עמ"ס מזוזה סימן סו. כח ועיין עוד בספר מנחת צדק עמ"ס מנחות עמ' סב - עח אריכות גדולה בכל ענין זה. כט ואגב דאיירינן בהלכות מזוזה ראיתי להעיר עוד על דברי החתם סופר בתשובה (יו"ד סימן רפא) שכתב וז"ל: מה שנתקשה ברמב"ם הל' מזוזה (פ"ו ה"ו) דיהיב טעמא דבית הכנסת פטור ממזוזה מפני שהוא קודש, ובגמרא פרק קמא דיומא ליתא להך טעמא אלא דלא נקרא ביתך, ומשום הכי דכפרים חייב במזוזה. והסביר מעלתו כיון דנמכר מיקרי ביתך. ועוד הקשה הא בית הכנסת קדושתו מדרבנן ואיך יפטר ממזוזה מפני קדושתו. הנה ההפרש בין כפרים לכרכים כתב הרי"ף משום סתמא דמילתא בכרכים לית ביה דירה משא"כ בכפרים, ולא כמו שכתב מעלתו, וכן כתב בכסף משנה שם. ובש"ס צריך להסביר כיון דהלשכות ועזרות פטורות מפני שהן קודש א"כ מ"ט לשכת כהן גדול חייב מפני

שיש בה דירה, הרי קודש היא, ואי תימא מכל מקום כיון שיש בו דירה חייב אם כן לשכות ועזרות על כרחך לית בהו דירה, אם כן בלאו הכי נמי פטורים אפילו לא יהיה קודש כמו בית הכנסת דלחד שינויא הא דאית ביה בית דירה לחזן וכו', על כן סבירא להו לרי"ף ורמב"ם דלאו קדושת עצמם קאמר אלא הוה ליה ביתך דירת חול והדיוט ולא דירת גבוה ה' אלוקי ישראל בא בו ושוכן בתוכו, ולכן כל שהדיוט דר בו היינו כהן גדול אפילו יהיה מקום קודש מכל מקום מיקרי ביתך היינו דירתך, וכל שהשכינה שרויה בתוכה ולא הדיוט כגון בית הכנסת שאמרו חז"ל במסכת מגילה ואהי להם מקדש מעט אלו בתי כנסיות שבבבל שמעולם לא זזה מהם שכינה פטורים ממזוזה אע"פ שאינם קודש מכל מקום הדירה היא דירה ומשכן לגבוה, ועל כן בית הכנסת שיש בו דירה לחזן או סתם כפרים שיש בהם דירה חייב, וסתם כרכים שאין בו דירה פטור זה הנלע"ד עכ"ל החתם סופר. והנה במש"כ החת"ס דמ"ט דלשכת פרהדרין חייבת מפני שיש בה בית דירה הרי קודש היא, ומכאן זה הוכיח דעל כרחך צ"ל דתלוי מי דר שם הדיוט או גבוה. יש להעיר בזה מדברי התוס' ישנים יומא (יא: ד"ה גלאו) דהתוס' כבר הקשו קושיא זו ותרצו באופן אחר. דעל הא דאמרינן בגמ' יכול שאני מרבה אף הר הבית והלשכות והעזרות ת"ל בית מה בית שהוא חול אף כל שהוא חול יצאו אלו שהן קודש. כתבו התוספות ישנים, ומהאי טעמא פטורה לשכת פרהדרין וכו' יהודה מתוקמא דאילו לרבנן אמאי צריך קרא והא דירה בעל כרחיה לא שמה דירה. עוד יש ליישב הקושיא מלשכת פרהדרין באופן אחר. עפ"י מה שאמרו ביומא (ט:): ומתוך שנותנין עליו ממון לכהונה ומחליפין אותה כל שנים עשר חודש וכו' ופרש"י (שם ד"ה מחליפין) וכל כהן המתחדש בה סותר אותה ובונה בנין נאה מן הראשון שתהא קרויה על שמו ונמצא מתחלפת כל שנה ושנה. ולפי זה שפיר י"ל דשאני הר הבית הבית והלשכות והעזרות שאין להם בעה"ב שייקראו על שמו שכולם של רבים הם, משא"כ לשכת פרהדרין שכל כהן עשאה משלו כדי שתהא נקראת על שמו לכך חשיב כשלו וחייב במזוזה. ועיין שאילתות פר' עקב (שאלמא קמה) ובהעמק שאלה (אות יז נסופה).

סימן ט

ביאור "חובת הדר" לדעת רעק"א

הבאנו לעיל מתשובות רע"א

שהנוסע מביתו לכמה ימים

לכאורה צריך לברך על המזוזה

כשחוזר

א. ויש להעיר דמדברי רש"י קשה על

מש"כ הגרעק"א, דהגרעק"א

כתב דבינתים שלא היה בדירת ביתו לא

היה עליו חובת מזוזה, ואף דמחזיק ביתו

לדור מ"מ בשעה שאינו בביתו אינו

מקיים מצות מזוזה בזה, ומוסיף

הגרעק"א וגם בני ביתו פטורים דאין הבית

שלהם והוי כדר בבית שאולה או שכורה.

ולכאורה זה תואם עם שיטת התוס'

דהשוכר אינו חייב במזוזה

מן התורה, ומה שאמרו חובת הדר בא

לומר דבעה"ב אינו חייב במזוזה אלא

בשעה שדר בבית, אבל לא באו לומר

בזה דהשוכר חייב מה"ת ובאמת אינו

חייב אלא מדרבנן.

אבל לפי דעת רש"י נתבאר דס"ל

דהשוכר חייב במזוזה מה"ת א"כ

נמצא דלא בטל מן הבית מצות מזוזה

דבניו ובני ביתו דרים שם. ואפילו אי

נימא דדינם כשוכר מ"מ לדעת רש"י

חייבים הם מה"ת דגם השוכר חייב

מה"ת וכנ"ל.

ובאמת כן הוא דעת עוד כמה ראשונים

הלא המה התוס' במנחות (מד.

ד"ה טלית) בלישנא קמא דתוס' א, וכן דעת

רבינו אליעזר ממין בספר יראים וכן

דעת החינוך בסוף מצוה תכג. ושיטת

הרמב"ם בזה לא מבואר בפירוש,

ובמנחת חינוך מצוה תרג כתב דדעת

הרמב"ם לא ברירא, אבל בהגהות

מיימוניות משמע שסובר הרמב"ם דחייב

מדאורייתא בשוכר מישראל, וכבר

האריך בזה באגרות משה (יו"ד ח"ב סימן

קמא ענף ב).

א ופלא על גליון מהרש"א (סימן רפו סעיף כז) דכתב בפשיטות דשוכר אינו חייב גם לאחר

שלושים כי אם מדרבנן מהא דתוס' בע"ז, והא בתוס' מנחות איכא גם לישנא דחייב מדאורייתא.

כך הקשה באג"מ (יו"ד ס"ז ס' קמא ענף ז) והניח בקושיה. ברם כבר הבאנו לעיל בתחילת

סימן ח דברי הריטב"א ביומא (יא: ד"ה אלף זימך) שהביא מש"כ התוס' במנחות בלישנא בתרא

דחובת הדר פירושו הוא שאפילו בביתו כשאינו משתמש בו פטור מן המזוזה אפילו מדרבנן

והשוכר חייב במזוזה רק מדרבנן ומסיים הריטב"א, זו שיטת ר"י הידוע בעל התוספות זצ"ל

שאמר בסוף ימיו והיא הנכונה, דכזקנותו דר' קיי"ל. ולפי"ז שפיר כתב בגליון מהרש"א דזוהי

שיטת התוס' דזה כתב הר"י בסוף ימיו.

הערה נוספת בהנ"ל ובירור כוונת הגרעק"א

ב. ועוד צ"ע במש"כ וגם בני ביתו פטורים דאין הבית שלהם והוי כדר בבית שאולה ושכורה, דהא אפילו בבית שאולה חייב במזוזה אחר שלשים יום לכל הפחות מדרבנן, משום דמיחזי כשלו, וכאן דבני ביתו היו כבר בבית זה חייבים מיד. ואין לומר שכוונתו דמאחר דפטורים מה"ת לפיכך כשחוזר לבית נקרא שחל עליו חיוב חדש דלפ"ז יהיה דין חדש דאם שכר בית וקבע מזוזה ואח"כ קנאו יתחייב לברך מחדש, וכן קטן שהגיע לחינוך וקבע מזוזה בבית שלו ואח"כ הגדיל יתחייב לברך מחדש ועוד אופנים כיוצא בזה.

מיהו יש לומר דכוונתו דהכא בני ביתו פטורים אף מדרבנן דהכא לא שייך מיחזי כשלו דהכל יודעים שהכל שייך לבעל, וכך העיר בנחלת צבי (יו"ד סי' רצא ס"ב).

עוד קשה מהא דקיי"ל בית האשה חייב במזוזה

ג. ועוד יש להעיר מהא דקיי"ל (שו"ע סי' רפו סעיף א) דבית האשה חייב במזוזה. וביומא (יא:) אמרינן מאי קמ"ל פשיטא ומשני מהו דתימא ביתך ולא ביתה קמ"ל דחייבת, ואימא הכי נמי (שתהיה פטורה) ומשני אמר קרא למען ירבו ימיכם וימי בניכם, הני בעו חיי והני לא בעו חיי, בתמיה, ע"כ. וכיון שגם בית

האשה חייב במזוזה א"כ למה כשיוצא מביתו בטל מצות מזוזה מן הבית והרי הניח שם אשתו שגם היא חייבת במזוזה, וצריך לומר דס"ל דכיון דכתיב ביתך החיוב הוא רק על בעל הבית שהבית שלו הוא ולא על שאר הדירים בבית, וכשהוא יוצא בטל המצוה ומה שאמרו דבית האשה חייב במזוזה היינו דוקא בבית השייך לה ממש, כגון באינה נשואה או בבית שיש לה מנכסי מלוג, וצ"ע.

ומ"מ צ"ע דאין אפשר לומר דאשתו אינה אלא כשוכר ושואל והרי הוא התחייב לה בכתובה בשעת הנישואין שתישב בביתו ותיזון מנכסיו וכיון שנתחייב לדאוג לה למגורים יש לה זכות גמורה בזה, וקשה לומר שכל זכותה בבית אינו אלא כשוכר ושואל בלבד וצ"ע.

שוב ראיתי בפרשה סדורה עמ"ס מזוזה (סי' סו) שכתב דמוכח בירושלמי מעשרות (פ"ג הלכה א) דאין הבית טובל להאשה למעשר, אע"ג שהבעל חייב ליתן לה דירה לא מיקרי שלה כיון שהעיקר הבעל ומייתי ראייה מעירוב, עיי"ש בפירוש הר"ש סירליאו ז"ל. ובזה מיושב קצת.

עוד קשה ממה שמצינו שעבד חייב במזוזה

ד. ועוד יש להעיר על הגרעק"א מהא דתנינן בברכות (פ"ג מ"ג)

נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש וכו' וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון, ועבדים היינו עבד כנעני שחייב במצות כאשה. ויש להבין מה הביאור בדין זה דעבד חייב במזוזה ומהיכן יש לו בית כלל והלא מה שקנה עבד קנה רבו.

וברוחק היה אפ"ל כשנתנו לו אחרים ע"מ שאין לרבו רשות בו. אך זה מועיל רק לדעת רב ששת אליבא דחכמים (קידושין כג:) אבל לדעת רבי אלעזר שם לא מועיל אלא בדאקנו ליה אחרים מנה ע"מ שיצא בו לחירות וזה ודאי דוחק לאוקמי המשנה בברכות רק בכה"ג, ועוד דבאופן זה לא הוי של העבד ממש שאין העבד קונהו אלא לצאת בו לחירות (וכשנותן כסף זה לצאת בו לחירות נקרא במשנה שם בכסף ע"י אחרים ולא נקרא ע"י עצמו לפי שאין העבד קונהו ממש אלא לצאת בו לחירות כמש"כ התוס' שם ד"ה ורבי אלעזר).

וראיתי בספר נתיבות הקודש עמ"ס מנחות (מד.) שעמד בשאלה זו איך שייך שיהיה לעבד בית משלו וכתב דלא יצויר אלא אם היה לו בית קודם שנמכר לעבד, אך זה ניחא דוקא להפוסקים דסברי דלא אמרינן מה שקנה עבד קנה רבו במה שקנה קודם שנמכר לעבד. וכתב דאולי חידוש הוא בדין מזוזה שאם הבעלים נותן בית במתנה

להעבד, והעבד דר בתוכו אע"ג דאינו זוכה בו בתורת קנין כיון דדר בו מיקרי ביתו לענין חיוב מזוזה ולא בעינן בזה תורת לכם כמו גבי אתרוג עכ"ד.

ולפ"ז ה"ה וכ"ש דבני ביתו הדרים בביתו דהוי שלהם וחייבין במזוזה גם כשהבעה"ב אינו שם וצ"ע.

מדברי הגרעק"א עולה עוד חידושי דינים גדולים שלא נזכרו בפוסקים

ה. ועוד עולה מדברי הגרעק"א חידוש גדול שאם אין בעלה בעיר ונפלה המזוזה שבבית אינה חייבת לחזור ולקבעה, וזה חידוש גדול שלא נזכר בפוסקים.

ועוד עולה מדברי הגרעק"א חידוש עצום שמי שדר בבית חבירו שנתן לו רשות לגור שם אך לא נתן לו שום זכות קנין בבית אין על הדר שם חיוב לקבוע מזוזה.

ועוד דאפילו אם יש שם מזוזה לא קיים מצות מזוזה מימיו. וצ"ע.

ועוד יש להעיר, דלפי דבריו עולה שהוא מפרש דחובת הדר היינו שצריך שידור ממש בבית, וגם שיהא לו קנין גמור בו, ולא די באחד מהם וצ"ע ג. בכל זה.

ב. אגב יש להביא מה שראיתי במנחת שלמה (ח"צ סימן נב אות ג) שכתב וז"ל והנה אף שנתבאר

לעיל שמצות נר חנוכה עשאוה כחובת הבית מ"מ יש בה גם חובת גברא, ואינו דומה למזוזה שאחר שקבעו בבית את המזוזה ממילא נפטרים לגמרי כל דיירי הבית, ואף אם קבעה אדם שאינו מבני הבית ושלא בשליחות בעל הבית יצאו בני הבית ידי חובתן והבית נפטר מחובת המזוזה, ואילו בנ"ח שהדליקו אחד שלא מבני הבית שלא בשליחות בעה"ב פשיטא דלא עשה כלום ולא יצאו וזהו משום דחכמים הטילו המצוה גם כחובת גברא של האדם שזה מוטל אקרקפתא דגברא, עכ"ל. ויש לדון בזה אם דבריו עולים יפה גם לפי שיטת הגרעק"א. וגם יש לדון כשאחד קובע מזוזה בבית חבירו למי שייך המזוזה, האם נימא דשייך לבעל הבית – שקנה המזוזה מדין חצר, או מדין אחר – שאחר שקבעה אסור להסירה וממילא קנאה בעל הבית, ויוצא בה יד"ח מזוזה. ועוד יש לדון בעצם האיסור להוריד המזוזה אחר שקבעה האם האיסור הוא רק על בעל הבית שקבע מזוזה בפתח ביתו או אפילו על אדם אחר שקבע מזוזה שלו בבית חבירו. וכן יש לדון אפילו נימא דגם על אחר יש איסור מ"מ מה הדין בקבעה לכתחילה על דעת להסירה אח"כ וצ"ע בכ"ז. שוב ראיתי בצפנת פענח (על הרמז"ס הל' מזוזה פ"ה הי"א) דהרמב"ם כתב וכשהוא יוצא לא יטלנה, וכתב הצפנת פענח, כן מבואר בירושלמי סוף מגילה וכן מוכח מהך דמנחות (דף לז:): גבי מונבז המלך שהיו עושין במקל בפונדק. ונראה בפשטות דכוונתו היא דלכך לא קבעוה שם אלא היו תולין במקל לפי שהיו כל הזמן מהלכין ממקום למקום כדפירש"י שם ואם היו קובעים אותה שוב לא יוכלו ליטלנה משם ולכך תלאוה במקל. ולפי"ז מתבאר לנו קצת ממה שנסתפקנו.

סימן י

בדין עיבוד לשמה במזוזה

דעת הרמב"ם דס"ת ותפילין

צריכין עיבוד לשמה משא"כ מזוזה

א. כתב הרמב"ם (פ"א מהל' תפילין הי"א) וז"ל, גויל של ספר תורה וקלף של תפילין או של ספר תורה צריך לעבד אותן לשמן, ואם עבדן שלא לשמן פסולין, לפיכך אם עבדן הכותי פסולין וכו', ומזוזה אינה צריכה העבדה לשמה עכ"ל. והנה חידוש גדול חידש לן הרמב"ם דמזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה, וכבר דנו ראשונים ואחרונים בדבריו מניין לו לחלק בין ס"ת ותפילין למזוזה, ועיין בכסף משנה שהביא שכבר נשאל על כך הרמב"ם מחכמי לונל, ומתשובתו נראה שלא מצא לכך מקור בש"ס אלא שפסק כן מסברא, ולקמן אי"ה נאריך בביאור דברי תשובתו, אלא שבתחילה ראיתי לכתוב במה שדנו הפוסקים בדבריו אם יש לזה מקור או פירכא בש"ס.

מן המומחה, ספרים ומזוזות יש להם בדיקה וניקחין מכל אדם, ופירש"י דתפילין אין נקחין אלא מן המומחה היודע שצריכין עיבוד לשמן, אבל ספרים ומזוזות נקחים מכל אדם דליכא בהן עיבוד לשמן, ועיין תוס' שם (ד"ה תפילין) שהעתיקו לפירש"י, וכתבו וז"ל וכן פיר"ש ה"ר משה בר מיימון דמזוזה לא בעיא לשמה ולא פירש מנא ליה, ושם מהכא, וקשה דבפרק הניזקין (גיטין נד:) משמע דספר תורה בעי עיבוד לשמה (ועיין כס"מ דהא דגיטין הוא מקור דברי הרמב"ם דס"ת בעי עיבוד לשמה), ושם הכא בשאר ספרים איירי עכ"ל, ועיין רא"ש הל' תפילין (סי' לא) דזהו דוחק לומר כן דאיירי בשאר ספרים, וכ"ה גירסת הצאן קדשים הנדפס על הדף שם בדברי התוס' וא"כ להרמב"ם שפסק דס"ת בעי עיבוד לשמו דוחק הוא לומר שמקורו מדברי הש"ס במנחות.

דעת רש"י דרק תפילין צריכין

עיבוד לשמה

ב. והנה מצינו שגם דעת רש"י כהרמב"ם לענין מזוזה, ולא עוד אלא שאף ס"ת אינו צריך עיבוד לשמה, דאיתא במנחות (מב:) תפילין יש להם בדיקה ואין נקחין אלא

מביא ראית הנחות מיימוניות

מהא דמנחות (לד.) יכול יכתבנה

למזוזה על האבנים, ודן בדבריו

ג. ועיין בהגהות מיימוניות שם (אות ז) שהביא דברי ספר התרומה והסמ"ג והיראים שדנו בדברי הרמב"ם ודחה דבריהם, ושוב הביא בשם מורו